

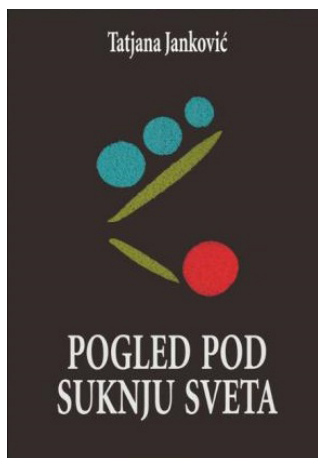
Mirko Demić

UMETNOST PRIPOVEDAČKE MINIJATURE

(Tatjana Janković: *Pogled pod suknju sveta*, Agora, Novi Sad, 2023)

Pravi život je unutra, u sebi. Odatle se izliva i boji stvarnost lepotom.

„Majka plete protiv smrti”

Zna se da su počeci umetnosti izrade minijatura usko vezani za ukrašavanje-rukopisnih knjiga, ali se zna i da je opstala i u štampanim knjigama i proširila se na papir-maše, tekstil, zidove, drvo, keramiku i druge predmete.

Za našu priču je važan podatak da su za njenu izradu korišćeni retki organski i plemeniti materijali, poput zlata i srebra. Takođe, od značaja je etimološki koren reči minijatura, izveden od latinskog glagola *miniare*, što je značilo znači „obojiti minijumom”, odnosno pigmentom koji se dobija od crvenog olova. Ukratko, minijature su bile i ostale u službi knjige. U srednjem veku su minijatorikaluđeri njima ukrašavali rukopise, dok su pod islamskim uticajem dobile novi karakter.

Namera ovog zapisa nije u razmetanju kulturno-istorijskim činjenicama već da ukaže na sličnost drevne umetnosti minijature sa umetnošću pripovedačke minijature, demonstrirane sa toliko umešnosti, takta i mere u knjizi *Pogled pod suknju sveta* Tatjane Janković.

Umetnost njene pripovedačke minijature nije ni u jednoj od pomenutih službi već se izdvaja kao zasebna, sama sebi dovoljna i sugestivna, priređujući svojom preciznošću, poetskom obojenošću i nijansiranom lepotom redak čitalački užitak. Ova i ovakva veština ne stiće se kroz škole i kurseve lepog pisanja već šegrtovanjem kod najvećih majstora svetskog pripovedanja, baš na način kako se minijaturi učilo u drevnim vremenima.

No, ništa od toga ne bi bilo dovoljno da naša spisateljica ne poseduje nešto istančano, što nije ni čitalačko iskustvo ni zanatska umešnost već talenat koji spaja sposobnost zapažanja, osetljivost najređe vrste, kao i duboku emociju i jezičku invenciju.

Prateći pripovedačko sazrevanje Tatjane Janković kroz prethodne knjige, svedoci smo neprestanog rasta njenog posmatračkog i spisateljskog dara, brušenja izraza i iznalaženja veza koje površan čitalac retko kad zapaža i vidi.

Ovo delo je u dosluhu s njenim prethodnim knjigama, ali je životno i umetnički zrelije, jezgrovitije i zamamnije. U pripovedački mozaik autorka umeće nove, potresnije i zanosnije minijature koje nam nudi sila o kojoj svedoči, a zove se čudo života.

Njene stilski iscelizirane minijature sa sobom donose dragocene valere istinske osećajnosti, pokazujući nam koliko je svet ženske intime beskrajan i zatajan. Ne bismo mogli reći da naša književnost obiluje takvim štivom.

Verujem da je imala rezerve spram ovog izvanrednog naslova, bojeći se da u njemu ima nečeg programskog i utilitarnog, sa čime ne želi da je dovode u vezu. Jer, u njenim knjigama nema kalkulacija i kompromisa, povoda modama i prepuštanja linijama manjeg otpora. Ona čini sve da odnos prema pripovedačkoj umetnosti bude krajnje pošten i iskren. Njeno poimanje literature daleko je od toga da svog čitaoca/čitateljku zapanji, da njima manipuliše elementima opscenosti i skandala, a ponajviše se kloni sladunjavošći, skarednosti i melodramatičnosti.

Istina, sve više žena piše, ali je malo njih koje ne podležu nalogima feminističkih teorija, ženskih pokreta ili, što je najgore, zahtevima takozvanog tržišta. Precizan i beskompromisan umetnički izraz jeste jedino čemu Tatjana Janković stremi. Isključivo je zanima dobro ispričana priča, iznalaženje neočekivanog obrta, hvatanje magičnog u slici, prizoru ili samoj rečenici. Ona ispisuje priče kojima otvara, ambise ljudske osećajnosti, dovodeći čitaoca do same njihove ivice, prepuštajući mu na volju da sam odluči hoće li zakoračiti u neizvesno ili će odustati. Jedino u čemu ga neće poštediti jeste pripovedačka vrtoglavica posle koje se ne ostaje isti.

Tatjana Janković nam, između ostalog, kroz svoje minijature donosi tanane pulsačije ženske intime, jedva raspoznatljive znakove preobražaja devojke u mladu, a potom i u ženu. Zanima je borba sa nespretnostima tela koje neprestano kaska za duhom, a potom joj ono, kroz odrastanje, pričinjava same neprijatnosti. U njenom pripovedačkom fokusu je i traumatično „razilaženje” sa sopstvenim telom i nespretnim pokušajima da ga iznova sustigne. Njena junakinja je besna na „ženski život”. Čak joj pada na pamet da bi najbolje bilo kada telo ne bi ni imala.

Kroz ove priče autorka nam pokazuje koliko u asimetričnosti, nespretnosti i kontradiktornosti ljudskih postupaka ima smisla i šarma, a zapravo – poetskog. Ne nalazi je samo u rečima i prizorima već i u neočekivanim obrtima, u nedogođenom, u duševnim ponorima i patnjama koje se uvećavaju sa spoznajom i osetljivošću. U jednoj priči junakinja konstatuje: „Ne mogu da se odvojim od stvari u kojima se prepoznam.”

„Svet je pun majki. Majke su pune strašnih priča. Utrkuju se u njima”, stoji u priči „Bogorodica”. Majka je u Tatjaninim pričama prisutna i kad je odsutna, uprkos njenoj „nakostrešenosti prema svetu”. Ili baš zato.

I kod Tatjane, kao i u Albaharijevim prozama, ima likova koji se bune protiv sveta koji se pretvara u priče. Zakonitosti pripovedanja neretko se razilaze s onima koje vladaju u takozvanoj stvarnosti.

Brojne su i nijanse beline: nisu bela samo zimska jutra, porcelanska tacna, vuna, jaganjci i njihove blejanje već i lonac pun mleka, babin strah, kao mlečna pređa koju siše beba.

U većini priča ove knjige postoji prećutni imperativ da svim silama treba čuvati i sačuvati sjaj događaja i predmeta, bića i proteklog vremena. Sjaj je odraz strasti i života. U mnogima od njih varira količina rečenog i neizrečenog tokom dijaloga koji se vode sa

majkom, sestrom ili vodoinstalaterom. Među njima su one tople i nežne priče o ocu koje samo kćerke umeju da ispričaju.

Između korica ove knjige pohranjena su dečja otkrovenja i bolna otkrića. Jedna od njih tiče se mena kroz koje prolaze igračke tokom odrastanja, kao i nestrpljenje devojčice dok hita da postane ženom. Baba je, kao i u prethodnim knjigama, najčudesnije i najtajnovitije biće detinjstva. Smeštena je u bajkovitom sazvežđu između „valja se” i „ne valja se”, i svetli do vrtoglavice i obnevidelice.

Naratorica ne propušta ni priliku da nam predoči čelni sudar s našim patrijarhatom, opisujući babin pobačaj. „Žensko, rekla je žena s vretenom. Možda je slagala, misleći da je lakše baciti žensko. Možda je svima govorila 'žensko.'”

Autorka nas ovom knjigom uvodi u sazvežđa koja se skrivaju pod suknjom sveta. Ona nam otkriva „mesta koja nikad ništa nije dotaklo”. Mesta koja ljudsko oko nije videlo. Svejedno da li su ona data kroz posmatranje majke dok se presvlači ili babe koja je u zaklonu od visoke trave „skotrljala” čarape i raskopčala bluzu, sebi na trenutak „dopuštajući sunce”.

To je tek jedna od vanrednih odlika ove proze – osvetljavanje večno skrivenih i zapretanih delova duše i tela, ogrnutih suknjama stida, običaja i predrasuda. Odlikuje je preciznost izraza od najređe vrste, konciznost u vođenju priče i uvek neočekivano poetiranje. U njima nema rasprisanosti sveznajućeg pripovedača, suvišnih digresija i nepotrebnih ukrasa. Svaka priča je ispit osećanja mere. Iako su priče kratke, u njima ima sasvim dovoljno prostora za čitalačku invenciju i intervenciju.

Knjiga priča *Pogled pod suknju sveta* Tatjane Janković spada u umetnički najuspelija prozna ostvarenja srpske književnosti u poslednjih nekoliko godina. Pisana je za čitalačke sladokusce koji će posle sklapanja korica biti bogatiji za predele vanredne lepote i istančane ženske osećajnosti. Pomenimo samo neke od antologijskih priča: „Izranjanje”, „Mimoilaženje”, „Lutka”, „Bogorodica”, „Majka plete protiv smrti”, „Sjaj”, „Indija”, „Fi 12”, „Pogled pod suknju sveta”, „Beline”, „Cveće”...

Još jedan dokaz da i u proznim minijaturama poživaju bezobalni svetovi koji s blagošću na nas trepću snovidim očima.

Pogled pod suknju sveta je vanredan događaj u jeziku.